

АКСІОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ОКУПОВАНОГО КРИМУ

С. В. Сьомін

Актуальність статті зумовлюється об'єктивною необхідністю більш ефективно протистояти пропагандистській агресії Російської Федерації проти ментальних засад української державності та духовного суверенітету українського народу. Сучасна державна інформаційна політика України потребує більшої наступальності, іншого формату і спрямованості, має спиратися на новітні контрпропагандистські та маніпулятивні технології. Мета публікації – розробка й запровадження науково обґрунтованих концептуальних підходів щодо протидії русифікації українського населення в умовах анексії Криму та збройного конфлікту на Сході України. На підставі аналізу ситуації зі свободою слова та ЗМІ в окупованому Криму подаються пропозиції щодо посилення української інформаційної присутності на півострові, обґрунтовуються засадничі принципи розробки й запровадження Національної концепції інформаційної політики в АР Крим та м. Севастополь. Виокремлюються негативні тенденції, які вже існують у вітчизняному медійному просторі, та пропонуються шляхи щодо їхньої мінімізації. Особливу увагу приділено питанню розгортання Україною широкомасштабної інформаційної кампанії на міжнародній арені.

Ключові слова: інформаційна безпека, ідеологічне протиборство, русифікація, контрпропаганда, Крим.

Somin Sergii

AXIOLOGICAL PARADIGM OF THE UKRAINIAN-RUSSIAN
CONFRONTATION IN THE INFORMATION SPACE OF THE
OCCUPIED CRIMEA.

The relevance of the article is determined by objective necessity better to resist the negative propaganda on the part of the Russian Federation against the mental foundations of Ukrainian statehood and spiritual sovereignty of the Ukrainian people. Current state information policy of Ukraine should be more active, have different format, focus and rely on modern technologies of management of social consciousness. The purpose of the publication is to develop science-based conceptual approaches to counter the Russification of the Ukrainian population in terms of the annexation of the Crimea and the armed conflict in the East of Ukraine. Based on the analysis of the situation of freedom of expression and MEDIA in the occupied Crimea provides steps for strengthening the Ukrainian information presence on the peninsula, justified the basic principles for the design and implementation of the National information policy concept in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol. Stand out existing negative trends in the national information space and suggests steps to minimize them. Particular attention is paid to the question of Ukraine's massive information campaign in the international arena.

Keywords: information security, ideological confrontation, Russification, counter-propaganda, the Crimea.

**Сьомін Сергій
Валерійович** – доктор
політичних наук,
професор, головний
науковий співробітник
відділу проблем
національної безпеки
Національного інституту
стратегічних досліджень

Четвертий рік поспіль наша країна перебуває у стані неоголошеної гібридної війни з Російською Федерацією, втрати від якої, за офіційними даними, лише серед українських військовослужбовців сягають майже 3 тис. осіб. Російська агресія докорінно змінила воєнно-політичну обстановку як в Україні, так і загалом на Європейському континенті. Анексія Криму, російське збройне вторгнення на територію Донецької і Луганської областей, «заморожений конфлікт» у Придністров'ї відчутно гальмують не лише європейську

та євроатлантичну інтеграцію України, а й загалом загрожують майбутньому української державності [3].

На думку американських аналітиків, невід'ємною складовою будь-якої гібридної війни є інформаційне протиборство, блискавичні інформаційні, електронні та кібероперації [10].

Ще наприкінці минулого століття канадійський філософ і літературний критик М. Маклюєн

наголошував, що економічні зв'язки і відносини дедалі більше набувають форм обміну знаннями, а не товарами. А засоби масової комунікації перетворюються на нові «нетрадиційні природні ресурси», що примножують багатства суспільства [1].

Видатний український філософ і природознавець В. Вернадський свого часу зазначав, що ефективність наукових досліджень та уречевлення їхніх результатів у всіх сферах життєдіяльності суспільства і країни безпосередньо залежить від стану національного інформаційного потенціалу [8].

Заслужують на увагу роботи американського професора Мартіна Лібікі (*Martin C. Libicki*), який, характеризуючи особливості сучасного інформаційного протистояння, підкреслював, що завдання інформаційної війни – це знищення не фізичної сили, а соціуму [9].

На думку українського дослідника Г. Почепцова, природньою сутністю сучасної інформаційної цивілізації є не сприйняття дій у фізичному просторі, а надання переваги перемозі в інформаційному та віртуальному вимірах [5].

Незважаючи на досить значну загальну кількість публікацій з проблематики інформаційної безпеки та початку контрпропагандистської кампанії в українських ЗМІ, вітчизняний медіапростір поки що не в змозі успішно протистояти російській інформаційній агресії й потребує докорінної модернізації за напрямом набуття наступальності, використання новітніх технічних та маніпулятивних можливостей.

Маніакальне прагнення Росії підкорити своєму впливу Україну буквально «антиукраїнізувало» увесь російський медіапростір, перетворивши його на поле битви із фактично щогодинною «гелібельською» інтерпретацією будь-яких подій, що відбуваються на українській землі. Часто-густо кремлівські телевізійники беруть шокуючі та криваві фото і відеоматеріали з інших країн, та видають їх за українські. Набули популярності усілякі ток-шоу та круглі столи, на яких панує виключно великодержавна проросійська атмосфера, без можливості обговорення не лише альтернативної, а й взагалі будь-якої іншої точки зору, відмінної від офіційного Кремля.

Окремим напрямом інформаційної війни РФ проти України є русифікація українського населення, яке волею долі опинилося в окупації після анексії Криму та Севастополя у 2014 році. При цьому така русифікація відбувається за жорсткими правилами тоталітарної держави, із заборонами свободи слова та мислення, розгоном мирних демонстрацій, незаконним затриманням активістів та незалежних журналістів. Вершиною грубого

порушення демократії виступають численні судові процеси над представниками патріотично спрямованої української творчої інтелігенції зі звинуваченням їх у тероризмі.

На сьогоднішній день окупаційна влада Криму практично повністю згорнула свободу слова та друкованих засобів, юридично виключивши можливість працювати на півострові будь-яким із них, окрім проросійських. Умови ререєстрації (реєстрації) кримських ЗМІ згідно з російським законодавством та ліцензуванням у Роскомнадзорі фактично запровадили на території Криму цензуру. Припинено вихід в ефір усіх українських телеканалів, а також незалежної ТРК «Чорноморська телекомпанія». Захоплено українську державну телерадіокомпанію «Крим».

Масмедіа, яким дали можливість працювати у Криму, зобов'язані у своїх передачах визнавати й підтримувати анексію півострова, а також замовчувати погіршення соціально-економічної ситуації, не помічати численні випадки масового порушення громадянських, етнічних, культурно-релігійних та мовних прав кримчан. Переважна кількість таких ЗМІ змушена виступати лише слухняними ретрансляторами кремлівської пропаганди, яким дозволено адаптувати ідею «великої Росії» до місцевої специфіки.

За цих умов нагальними завданнями забезпечення інформаційної присутності України в інформаційному просторі окупованого Криму є створення власної адекватної системи контрпропаганди на півострові, яка б змогла не лише ефективно протистояти російській експансії, а, що більш важливо, – виступити з'єднуючою ланкою між місцевим населенням та цивілізованим демократичним світом. Тим світом, де панують свобода слова, вільна преса і право на особисте світосприйняття та волевиявлення.

Україна вкрай потребує розробки й запровадження Національної концепції інформаційної політики в АР Крим та м. Севастополі. На протигагу брехливій російській зомбувальній пропаганді світ повинен отримувати актуальну оперативну інформацію щодо справжньої ситуації на півострові, знати про реальні проблеми кримчан, а також про утиски свободи слова, порушення мовних, культурно-духовних та майнових прав місцевого населення.

Українська інформаційна політика у Криму має провадитися на принципово відмінних від російських принципах ведення інформаційної діяльності. Замість відвертої брехні, перекручування й підтасовки фактів, маніпулювання свідомістю та міфотворчості нашими пріоритетами повинні стати усталені в усьому демократичному світі принципи свободи слова, високі етичні норми та відповідальність за наслідки редакційної політики.

Концептуальна і комплексна українська інформаційна політика дасть змогу створити ефективний компенсаторний механізм щодо протидії утискам свободи слова та світосприйняття на півострові. Її основним змістом має стати об'єктивне неупереджене висвітлення реальності та сприяння відновленню громадянських, мовних та культурно-релігійних прав кримчан – громадян України, які незаконно опинились під гнітом російської влади.

Проведення скоординованої широкомасштабної і щодобової кримської інформаційної кампанії, яка б за своїм розмахом та оперативністю не поступалася б висвітленню подій у зоні АТО на сході України, дасть змогу об'єднати зусилля українських мас-медіа і без залучення додаткових технічних, фінансових і людських ресурсів досягти позитивних результатів, а саме:

- актуалізувати кримську проблематику, яка дещо відійшла на «другий план» порівняно із подіями на сході України, постійно нагадувати українській та світовій громадськості про проблеми Криму, які не зникають, а, навпаки, зростають;
- систематизувати, спрямувати та надати професійності аналізу подій на півострові. Відривчасте, ситуативне, часто-густо відверто поверхове висвітлення ситуації у Криму не лише не сприяє інтересам України, а навпаки – грає на руку інтервентам, створюючи підґрунтя задля поширення серед громадськості облудливих міфів на кшталт: «Крим ніколи не був українською територією. Крим – російська земля»; «Анексія Криму відбулася за підтримки більшості кримчан» тощо;
- побудувати українську інформаційну політику щодо Криму на засадах високої моральності та людяності. На сьогодні українські масмедіа, на жаль, загалом лише сприяють зловтісі стосовно соціально-економічних, правничих та політичних негараздів кримчан, замість того щоб формувати підтримку та співпереживання у мешканців материкової частини України;
- вивести інформаційну політику щодо тимчасово окупованого Криму на якісно новий просторовий рівень. Ні для кого не є таємницею, що нині іноземні масмедіа, а, відповідно, й міжнародна громадськість не отримують достатньо всеохоплюючої, об'єктивної та актуальної інформації про півострів;
- надати координваності кримській інформаційній політиці за напрямом суттєвого розширення знання вітчизняної та світової громадськості щодо корінних етнічних українців Криму (кримських татар, караїмів, кримчаків тощо), їхньої ролі у збереженні суб'єктності української

держави на півострові, а також системних порушень окупаційною владою індивідуальних та колективних прав і свобод останніх.

Під час запровадження національної інформаційної кампанії в Криму та м. Севастополі необхідно враховувати і мінімізувати ті негативні тенденції, які на сьогоднішній день уже відзначаються у вітчизняному медійному просторі.

По-перше. Головна проблема сучасної інформаційної політики України полягає у тому, що висвітлення кримської проблематики вітчизняними ЗМІ зорієнтоване здебільшого на материкову, а не на півострівну аудиторію. Наприклад, інформація про те, що «у Криму в черговий раз зросли споживчі ціни, відключили електропостачання і кримчани знову розчаровані» безумовно викликає резонанс серед материкової аудиторії, але при цьому об'єктивно провокує досаду та несприйняття навіть у проукраїнського кримчанина.

По-друге. Наша інформаційна політика зовсім залишає поза увагою неоднорідність та принципові відмінності кримського медійного простору. Культурні та ціннісні орієнтири загальнокримської аудиторії абсолютно не тотожні інтересам мешканців м. Севастополь та південного узбережжя Криму. Об'єктивно споживачі Криму різняться за мовними (на півострові функціонує три мовні групи), етнічними, культурно-релігійними, політичними, психологічними та побутовими особливостями.

Третє. Не приділяється достатньо уваги тій обставині, що кримчани постійно перебувають в агресивному гомогенному інформаційному середовищі. Домінування російських та проросійських ЗМІ на півострові, жорстка наступальна імперська пропаганда, за умов всеохоплюючого контролю спецслужб Росії, виступають доволі ефективним зряддям у боротьбі з інакомисленням.

Четверте. Не враховується і та обставина, що кримчани потребують інформації щодо життєдіяльності свого регіону щоденно і цілодобово (телебачення, радіомовлення, інтернет, друкована продукція), а несистематична й безсистемна українська присутність у медійному просторі півострова губиться у шквалі російських та проросійських ЗМІ.

До першочергових завдань практичної реалізації української інформаційної політики на теренах АР Крим та м. Севастополя слід віднести якомога скоріше запровадження регулярного цілодобового теле- та радіомовлення на території півострова. Беручи до уваги значну кількість депресивних сільських регіонів Криму, саме супутникове телебачення та УКВ-радіомовлення спроможні суттєво вплинути на формування світоглядної позиції кримчан. Не останнє місце також матиме

збільшення кількості українських інформаційних ресурсів у системі кримського Internet, особливо для мешканців міських конгломерацій. Нині існуючі кримські мережеві масмедіа є вкрай недостатніми задля охоплення 2,5-мільйонної аудиторії півострова.

Вбачається за доцільне створення окремого кримського телеканалу (або редакції) на базі національного телеканалу, але із цільовим державним та недержавним фінансуванням. За прикладом телеканалу *Ukraine Today* необхідно організувати регулярне мовлення, спрямоване на протидію російській пропаганді, об'єктивне висвітлення ситуації на півострові, а також правдиве інформування міжнародної телеаудиторії. Кадровий потенціал такого телеканалу могли б скласти досвідчені професіонали і патріоти з телеканалу АТР, радіостанцій та інформаційних агентств, що входять до незалежного медіа-холдингу Криму, а також співробітники щотижневика «Авдет», кримського інформагентства QHA (*Qırım Haber Ajansı*) тощо.

Незалежні українські масмедіа необхідно залучати до висвітлення ситуації в Криму на такому ж рівні, як і подій на сході України, зокрема в зоні АТО. При цьому інформаційна політика українських ЗМІ щодо АР Крим та м. Севастополя повинна ґрунтуватися на таких засадничих принципах, як:

- «мовлення про Крим – для кримчан». Мовлення в АР Крим та м. Севастополі має бути орієнтоване насамперед на інформаційні запити та специфіку аудиторії півострова;
- «жодної доби без актуальних новин». Щоденне, комплексне, об'єктивне і патріотичне висвітлення подій. Створення постійно діючих тематичних програм та рубрик;
- «цільова спрямованість інформації». Розроблення та розповсюдження спеціально створеного контенту з урахуванням регіональних, вікових, соціальних, культурно-релігійних та інших особливостей кримської аудиторії. Цілком логічним вбачається необхідність розроблення та розповсюдження різних (відмінних) інформаційно-аналітичних програм для мешканців Севастополя, південного узбережжя та сільських районів Криму;
- «інформаційна поліфонія». Залучення усіх можливих видів і способів передачі інформації на території півострова, різнобарвність програм та рубрик, плюралізм і неупередженість під час висвітлення різних точок зору;
- «уніфікація термінів та визначень». Інформаційна ситуація в Криму гостро потребує впровадження єдиної термінології та інтерпретації подій (окупаційна влада, так званий

«государственный совет Республики Крым», кримські татари – корінний народ Криму тощо).

Відсутність злагодженої на державному рівні інформаційної політики щодо тимчасово окупованого Криму, брак ефективної співпраці між державними та недержавними українськими масмедіа, нехтування особливостями кримської аудиторії призведе до безповоротної втрати не лише нашої історичної географічної території, а й, що найстрашніше, остаточно деформує свідомість українських громадян, які тимчасово опинились під гнітом імперської шовіністичної Росії.

Невід'ємним елементом української інформаційної політики щодо тимчасово окупованих АР Крим та м. Севастополь повинна стати широкомасштабна інформаційна кампанія на міжнародній арені (*міжнародні конференції, різноманітні, спрямовані за Захід, пропагандистські проекти, наукові розробки, політичні заяви, усілякі стратегічні плани щодо повернення тощо*), покликана у будь-який спосіб нагадувати світові про законні права на цей регіон. Цілком логічним вбачається якомога ширше залучення до цієї кампанії матеріальних та інституційних можливостей Сполучених Штатів та Великої Британії – як гарантів незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (відповідно до Будапештського меморандуму).

Окремим напрямом інформаційної політики щодо окупованих кримських територій вбачається активне використання Україною ісламського фактора. Матеріальні, культурно-духовні та людські можливості мусульманського світу спроможні виступити вагомим аргументом в інформаційно-ідеологічній війні з Росією. А залучення Туреччини взагалі має нагальне значення щодо забезпечення економічної блокади кримського півострова.

У цьому контексті заслуговує на увагу інформація про те, що з моменту окупації Криму більш як півсотні іноземних суден порушили Закон України щодо окупованих територій, причому більшість з них ходять під прапором Туреччини і вивозять з півострова скраплений газ та нафтопродукти. Було відновлено паромну лінію між турецьким портом Зондулак і Севастополем, лише із тією різницею, що турецькі пороми «Улусой-1» та «Улусой-2» було перейменовано на «Севастополь» та «Новоросійськ». Також є інформація, що ці пороми залучаються до перевезення бронетехніки з Росії до Криму [7].

Розглядаючи віддалені стратегічні перспективи забезпечення інформаційної присутності України в інформаційному просторі Криму, ми повинні об'єктивно передбачити те, що рано чи пізно безроздільне панування Росії на півострові скінчиться. За одним із сценаріїв, піде у небуття «войовничий карлик», а з ним і російська імперська політика на пострадянському просторі.

Також не виключається варіант розпаду самої Російської Федерації у нинішньому її вигляді під тиском нездоланих проблем соціально-економічного, культурно-релігійного та іншого характеру.

За цих умов об'єктивно постане питання щодо майбутнього державного устрою Криму.

Практично в усіх європейських конституціях (Німеччини, Іспанії, Італії тощо) принцип територіальної цілісності стоїть на першому місці. А право нації на самовизначення є другорядним і має узгоджуватися із цим принципом. Натомість, відповідно до міжнародного права, коли народ виходить з-під окупації, а саме так буде розглядатися процес виходу Криму зі складу Російської Федерації, має проводитися референдум щодо його майбутнього статусу. Під час такого референдуму визначальне значення матимуть результати волевиявлення корінного народу півострова. А корінним народом для Криму, принаймні на сьогоднішній день, є кримські татари.

На думку багатьох міжнародних експертів, кримські татари, враховуючи їхні культурно-релігійні, історичні та геополітичні уподобання, проголосують за національну автономію. І справа лише у тому, чи спроможна Україна стати для кримських татар настільки привабливою, щоб вони повернулися до неї, а не проголосували за власну незалежну державу, а, можливо, і за входження до складу Туреччини.

У боротьбі за голоси кримських татар під час референдуму щодо майбутнього статусу Криму Україні доведеться змагатися з усім ісламським світом. А чи вистачить у нас економічних, політичних, культурно-релігійних та інших аргументів у цій боротьбі – це питання залишається відкритим.

Список використаних джерел

1. *Бабенко Ю.* Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Ю. Бабенко. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
2. *Горбулін В.* «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу [Електронний ресурс] / Володимир Горбулін. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viynayak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyirevanshu_.html
3. *Донбас і Крим* : ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – С. 64.
4. *Порошенко* : Нинішня неоголошена війна може стати Вітчизняною для українців [Електронний ресурс] // 112.ua. – Режим доступу : <http://ua.112.ua/suspilstvo/poroshenko-ninishnyaneogoloshena-viyna-mozhe-stativelikoyuvitchiznyanoyu-dlya-ukrayinciv-105941.html>
5. *Почепцов Г.* Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей

[Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291>

6. *Стратегія* національної безпеки України : указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>

7. *Турція* и Греція оскорбляють Україну [Електронний ресурс] // depo.ua. – Режим доступу : <http://www.depo.ua/rus/money/turtsiya-i-greetsiya-nanesli-oskorblenie-ukraine-ekonomist-17072014163600>

8. *Фомін О.* Сутність поняття «інформаційна безпека» [Електронний ресурс] / О. Фомін, О. Рось. – Режим доступу : http://www.defpol.org.ua/site/index.php/en/publikaci/doc_download/25

9. Libicki Martin C. Managing September 12th in Cyberspace : Testimony Presented before the House Foreign Affairs Committee, Subcommittee on Europe, Eurasia, and Emerging Threats, RAND Corporation, March 21, 2013 [Електронний ресурс] / Martin C. Libicki. – Режим доступу : http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT300/CT384/RAND_CT384.pdf

10. *Montalbano E.* Auditors Find DoD Hasn't Defined Cyber Warfare. Information Week Government [Електронний ресурс] // Dark Reading : Connecting The Information Security Community.. – Режим доступу : <http://www.darkreading.com/risk-management/auditors-find-dod-hasnt-defined-cyber-warfare/d/d-id/1092427>

11. *Separatist leader* : Ukraine rebels will not surrender [Електронний ресурс] // BBC. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/news/world-europe-2825897211>.

References

1. Babenko, Yu. Informatsiyana viyna – zbroya masovoho znyshchennya! [Information warfare – weapons of mass destruction!]. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/> [in Ukrainian].
2. Horbulin, V. «Hibrydna viyna» yak klyuchovyy instrument rosiys'koyi heostrategiyi revanshu / [«Hybrid warfare» as a key instrument of Russian geostrategy revenge]. Retrieved from http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viynayak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyirevanshu_.html [in Ukrainian].
3. Horbulin, V. P., Vlasyuk, O. S., Libanova, E. M., Lyashenko, O. M. (Eds.). (2015). Donbas i Krym : tsina povnennya [The Donbass and the Crimea : the price of return]. Kyiv : NISR [in Ukrainian].
4. Poroshenko : Nynishnya neogoloshena viyna mozhe staty Vitchyznyanoyu dlya ukrayintiv [Poroshenko : The current undeclared war can be Patriotic Ukrainians]. 112.ua. Retrieved from <http://ua.112.ua/suspilstvo/poroshenko-ninishnyaneogoloshena-viyna-mozhe-stativelikoyuvitchiznyanoyu-dlya-ukrayinciv-105941.html> [in Ukrainian].
5. Pocheptsov, H. Rosiya i Ukrayina u spivstavlenni yikh komunikatyvno-propahandyst's'kykh mozhlyvostey [Russia and Ukraine in comparison of their communicative and promotional opportunities]. Retrieved from <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291> [in Ukrainian].

6. Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny : ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 26.05.2015 r. # 287/2015 «Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 06 travnya 2015 roku «Pro Stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrayiny» [The national security strategy of Ukraine : decree of the President of Ukraine from 26.05.2015 No. 287/2015 «On the decision of the Council of national security and defense of Ukraine from 06 may 2015 «About Strategy of national security of Ukraine»]. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7> [in Ukrainian].
7. Turtsyya y Hretsyya oskorblyayut Ukraynu [Turkey and Greece offend Ukraine]. *depo.ua*. Retrieved from <http://www.depo.ua/rus/money/turtsiya-i-gretsiya-nanesli-oskorblenie-ukraine-ekonomist-17072014163600> [in Russian].
8. Fomin, O., Ros' O. Sutnist' ponyattya «informatsiyna bezpeka» [The essence of the concept «information security»]. Retrieved from http://www.defpol.org.ua/site/index.php/en/publikaci/doc_download/25 [in Ukrainian].
9. Libicki, Martin C. Managing September 12th in Cyberspace : Testimony Presented before the House Foreign Affairs Committee, Subcommittee on Europe, Eurasia, and Emerging Threats, RAND Corporation, March 21, 2013. Retrieved from http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT300/CT384/RAND_CT384.pdf [in English].
10. Montalbano, E. Auditors Find DoD Hasn't Defined Cyber Warfare. Information Week Government. In Dark Reading : Connecting The Information Security Community. Retrieved from <http://www.darkreading.com/risk-management/auditors-find-dod-hasnt-defined-cyber-warfare/d/d-id/1092427> [in English].
11. Separatist leader : Ukraine rebels will not surrender. *BBC*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/world-europe-28258972> [in English].